

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของสมาชิกฝ่ายร้องหิน บ้านคอนเงิน ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามเกษตรกร และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝ่ายร้องหิน บ้านคอนเงิน ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ร่วมด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญโดยจำแนกออกเป็น 3 ส่วนคือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 สภาพข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร

สภาพข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรสมาชิกฝ่ายร้องหิน บ้านคอนเงิน ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 54.93 ปี สถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับการศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่ได้เป็นอาสาสมัครและผู้นำชุมชน ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรต่างๆ และประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเดียว มีรายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ย 151,080.61 บาท/ปี โดยมีรายได้จากภาคการเกษตรเฉลี่ย 109,770.84 บาท/ปี ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการประกอบกิจกรรมการเกษตร 2 กิจกรรมขึ้นไป และมีรายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 41,309.77 บาท/ปี เกษตรกรมีแหล่งสินเชื่อมากกว่า 1 แห่ง ซึ่งมีหนี้สินเฉลี่ย 28,092.49 บาท/ปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการทำเกษตรเฉลี่ย 15.77 ไร่

1.2 การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

1.2.1 โครงสร้างของกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร จำนวน 6 คน จะทำหน้าที่เป็นผู้บังคับใช้กฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มสำรวจพื้นที่การเพาะปลูก เพื่อจัดสรรจัดลำดับรอบการให้น้ำแก่เกษตรกรผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่บ้านคอนเงิน สืบสวนหาความจริงและลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของกลุ่ม ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทจากการใช้น้ำกรณีต่างๆ และเก็บเงินค่าบำรุงน้ำ รวมทั้งเป็นผู้นำในการส่งเสริมและรักษาทรัพยากรธรรมชาติบริเวณฝ่ายร้องหินให้มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าต้นน้ำและพันธุ์ปลาต่างๆ รวมทั้งการทำนุบำรุงซ่อมแซมคลองส่งน้ำสายต่างๆ เพื่อให้สามารถระบายน้ำได้อย่างทั่วถึง

1.2.2 กฎระเบียบ/ข้อบังคับ มีกฎระเบียบที่ประกาศใช้และเป็นที่ยอมรับของสมาชิก ฝ่ายร่อนหินบ้านคอนเงินมาเป็นระยะเวลากว่า 15 ปี โดยสาระสำคัญสามารถจัดเป็นหมวดหมู่ว่าด้วย เรื่องการสำคัญคือ การจัดลำดับการให้น้ำ การบำรุงรักษาลองส่งน้ำและฝ่ายร่อนหิน การลงโทษ จากการฝ่าฝืนกฎระเบียบในกรณีต่างๆ การเก็บค่าบำรุงโดยมีสาระที่ครอบคลุมเข้าใจง่ายทำให้สมาชิก สามารถปฏิบัติตาม เป็นผลทำให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.3 ผู้นำของกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ลักษณะเด่นของผู้นำที่สมาชิก ผู้ใช้น้ำให้การยอมรับและคัดเลือกมานั้นจึงมีลักษณะ ดังนี้ คือ

- 1) เป็นผู้ที่มีความเสียสละ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำนั้นทำกิจกรรมทางการเกษตรตลอดทั้งปี ดังนั้นคณะกรรมการและผู้นำจึงต้องมีการสำรวจและบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้ครอบคลุมพื้นที่การเพาะปลูกในตลอดฤดูกาลผลิตเพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้
- 2) มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำจะต้องบริหารจัดการน้ำให้มีความโปร่งใส ไม่มีการลำเอียงและต้องซื่อสัตย์ในการจัดสรรน้ำให้ทั่วถึงพื้นที่การเกษตรของสมาชิกผู้ใช้น้ำ
- 3) ประสบการณ์ส่วนบุคคล เนื่องจากคณะกรรมการไม่ได้มีเครื่องมือในการตรวจวัดปริมาณน้ำที่เข้าออกฝ่าย แต่อาศัยการสังเกตของคณะกรรมการ ซึ่งได้สำรวจในแต่ละปีว่ามีการเพาะปลูกพืชชนิดใดบ้างและต้องใช้น้ำปริมาณเท่าใด โดยใช้ประสบการณ์ในการเป็นคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลานานจึงสามารถคาดการณ์ปริมาณน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกในแต่ละฤดูกาลผลิตได้

1.2.4 กิจกรรมด้านการเกษตร เกษตรกรสมาชิกฝ่ายร่อนหิน มีการประกอบกิจกรรมด้านการเกษตรที่มีความหลากหลาย โดยรับน้ำจากการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝ่ายร่อนหิน ซึ่งสรุประบบกิจกรรมการเกษตรในพื้นที่ได้ทั้งหมด 8 ระบบกิจกรรม โดยเป็นการหมุนเวียนการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในแต่ละฤดูกาลผลิต

1.2.5 ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร วัฒนธรรมประเพณีที่งดงามที่ปฏิบัติร่วมกันมายาวนาน เป็นสิ่งหนึ่งที่ผสานความสมัครสมานกลมเกลียวของชาวคนในชุมชน ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งภูมิปัญญาทางด้านประเพณีที่สำคัญภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือในการจัดสรรน้ำ และภูมิปัญญาการสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก (ฝายมีชีวิต)

1.2.6 ทุน การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านคอนเงิน มีกองทุนเป็นของตนเอง เพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ซ่อมแซมสายเหมืองที่ชำรุด การสร้างฝายชะลอน้ำขนาดเล็ก

และเป็นค่าตอบแทนให้กับคณะกรรมการ โดยมาจากจัดเก็บเงินค่าบำรุงน้ำ จากเกษตรกรที่ใช้น้ำในการทำกิจกรรมการเกษตร

1.2.7 การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ จากการที่ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีแหล่งน้ำต้นทุนเพื่อใช้ในการทำการเกษตร และได้มีการสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อเก็บกักน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูกตั้งแต่บรรพบุรุษมานั้น ทำให้มีหลายหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อใช้ในการเก็บกักน้ำ และให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลในเรื่องการบริหารจัดการน้ำให้กับสมาชิกผู้ใช้น้ำเอง

1.2.8 ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

1) **ด้านการเกษตร** การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝายร่องหิน บ้านดอนเงิน ทำให้เกษตรกรสามารถประกอบกิจกรรมด้านการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งการปลูกพืชและปศุสัตว์ ทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับสถานการณ์น้ำ เช่น การปลูกพืชใช้น้ำน้อยในช่วงฤดูแล้ง หรือการปลูกพืชผักที่มีช่วงอายุการเก็บเกี่ยวสั้น ทำให้การใช้น้ำมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2) **ด้านเศรษฐกิจ/รายได้** การบริหารจัดการน้ำของชุมชนบ้านดอนเงิน ทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้านน้ำที่เป็นปัจจัยหลักในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ของเกษตรกร จึงนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการน้ำ ให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรหลากหลายกิจกรรม ส่งผลให้เกิดการยกระดับความเป็นอยู่ของครัวเรือน และส่งผลต่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน

3) **ด้านสังคม** การบริหารจัดการน้ำส่งผลให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาด้วยความสามัคคีและพลังของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีน้ำเพียงพอในการทำการเกษตรและอุปโภคบริโภค และยังสามารถมีอาชีพเสริมจากการพัฒนาฝายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอื่นๆ ในเรื่องการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วม

4) **ด้านสิ่งแวดล้อม/ระบบนิเวศน์** ชุมชนบ้านดอนเงินมีการบริหารจัดการน้ำที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนยังมีวิถีการทำมาหากินที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติอยู่มาก เช่น การเก็บผักตบชวาตามริมหนองคลองบึง รวมทั้งการทำเกษตรที่มีน้ำเป็นปัจจัยหลัก การจัดการน้ำของชุมชนจึงดำเนินไปพร้อมกับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งส่งผลดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

1.2.9 ปัญหาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝายร่องหิน พบว่าเกษตรกรมีปัญหา/อุปสรรคอย่างมาก ในเรื่องปัญหาสภาพน้ำหรือสถานการณ์ต่างๆ ไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนด เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ร่องลงมากคือ ปัญหาแหล่งน้ำต้นทุนที่มีปริมาณน้ำ

ค่อนข้างจำกัด ปริมาณน้ำที่มีไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนการเพาะปลูกทั่วทั้งพื้นที่ ปัญหาขาดข้อมูล และองค์ความรู้ที่เพียงพอ ให้ผู้มีส่วนได้เสียใช้ตัดสินใจบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ปัญหาขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการทำนารู้งแหล่งน้ำ และปัญหาการวางแผนการส่งน้ำ ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเป็นจริง

1.3 การมีส่วนร่วมของเกษตรกรสมาชิกฝ่ายร้องเรียน

การมีส่วนร่วมของสมาชิกฝ่ายร้องเรียน บ้านคอนเงิน ตำบลลอย อำเภอบึง จังหวัด พะเยา ต่อการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝ่ายร้องเรียนบ้านคอนเงิน ตำบลลอย อำเภอบึง จังหวัด พะเยา พบว่าสมาชิกจะมีส่วนร่วมมากในการดำเนินงานและการกำหนดกฎระเบียบ/ข้อบังคับการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา/คลองส่งน้ำ/แหล่งน้ำ ส่วนการมีส่วนร่วมในการวางแผน การแก้ไขปัญหา และการประเมินและติดตามผลการดำเนินงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

1.4 ปัจจัยความสำเร็จและแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

1.4.1 ปัจจัยความสำเร็จจากการวิเคราะห์ มีปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนี้

1) ปัจจัยภายใน ได้แก่

(1) เกษตรกร มีความเข้าใจและตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน มีความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ความเคารพในกฎระเบียบข้อบังคับ มีการเรียนรู้และปรับตัวตลอดเวลา หรือการปรับเปลี่ยนการผลิตทางการเกษตรให้เหมาะสมต่อสถานการณ์น้ำในแต่ละช่วงเวลา และมีความรู้สึกร่วมกันถึงความเป็นกลุ่ม รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากร และรู้สึกถึงบทบาทหน้าที่ในการปกป้องดูแลรักษาและพัฒนา ทำให้เกิดความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำ เป็นไปอย่างเข้มแข็งและมีพลัง

(2) ผู้นำ มีต้นทุนด้านต่างๆ เช่น ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม

ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรและเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้เกิดการยอมรับ เชื่อถือ และศรัทธา มีความเสียสละและกระตือรือร้น เห็นความสำคัญและยอมรับภูมิปัญญาความรู้ดั้งเดิมของชุมชน ในขณะที่เดียวกันมีความสนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ แล้วสามารถนำมาเผยแพร่บอกต่อ แลกเปลี่ยนและปรับประยุกต์ให้เข้ากับหลักการเดิมของชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานต่างๆ เกิดความร่วมมือกันพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถข้ามผ่านปัญหาร่วมกันไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3) การสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามและองค์ความรู้ การจัดการระบบเหมืองฝายที่สอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ และการทำกิจกรรมด้านการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่และการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในช่วงเวลา และสถานการณ์ต่างๆ

(4) การบริหารจัดการ มีกองทุนเพื่อการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่โดยเฉพาะ มีระบบการสื่อสารที่ดีระหว่างกรรมการ การให้ความสำคัญกับการบังคับใช้ระเบียบข้อบังคับ ให้มีรูปแบบเป็นแนวทางการปฏิบัติแก่สมาชิก และมีการกำหนดบทลงโทษอย่างละเอียดและชัดเจน มีการปรับปรุงกฎระเบียบเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เป็นที่รับรู้ของสมาชิกอย่างชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยทั่วกัน

2) ปัจจัยภายนอก การที่หน่วยงานในระดับต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้การสนับสนุนด้านองค์ความรู้ ทุน งบประมาณ หรือทรัพยากร เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานประมง กรมเจ้าท่า กรมทรัพยากรน้ำ สำนักงานชลประทาน ซึ่งองค์กรเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาองค์ความรู้ ส่งเสริมศักยภาพของผู้นำ ส่งเสริมกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มมีทางเลือก และมีความชัดเจนในการกำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ กำหนดกฎระเบียบ วางแผน และดำเนินการต่างๆ เพื่อการจัดการน้ำอย่างเหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

1.4.2 แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร มีดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

- (1) การจัดตั้งกลไกคณะทำงานร่วมระหว่างกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง
- (2) การจัดทำแผนการทำงานร่วมกันกับกลุ่มบริหารจัดการน้ำที่ใช้แหล่งน้ำร่วมกันขยายผลสู่ชุมชนอื่น รวมกันเป็นเครือข่ายโดยมีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน
- (3) การจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเสริมทรัพยากร และแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน

2) แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

- (1) การปลูกฝังให้มีความตระหนัก รู้และเข้าใจในด้านทรัพยากรน้ำ ร่วมกันประเมินผลและรับผิดชอบร่วมกัน
- (2) การสร้างความตระหนักให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่าและความสำคัญของน้ำและการมีส่วนร่วม
- (3) ควรส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับจริตประเพณี ให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งประเพณีและความเชื่อเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือทำให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่สามัคคี

(4) การใช้กิจกรรมวันสำคัญในการรณรงค์เสริมสร้างและพัฒนา ชน การสร้างฝายในวันสำคัญ กิจกรรมจิตอาสาการเก็บผักตบชวาในวันแม่ การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การบวชป่าวันสำคัญทางศาสนา การปลูกต้นไม้ในวันเกิด เป็นต้น

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษา การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของสมาชิกฝ่ายร้องหิน บ้านคอนเงิน ตำบลออย อำเภอบึง จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรสมาชิกฝ่ายร้องหิน ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมในภาพรวมทั้ง 5 ด้านอยู่ในระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านจะพบว่า ในด้านการดำเนินงานจะมีส่วนร่วมในระดับที่มาก เพราะในการดำเนินงานสมาชิกสามารถเห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และผลประโยชน์ที่ได้รับชัดเจนเป็นรูปธรรม ส่วนในด้านการกำหนดกฎระเบียบ/ข้อบังคับ มีส่วนร่วมระดับมากรองลงมา เนื่องด้วยในการกำหนดกฎระเบียบ/ข้อบังคับถือเป็นโครงสร้างของกลุ่มที่ต้องมีการคัดเลือกและมีผลต่อสมาชิกเองที่ต้องเป็นผู้ปฏิบัติ ตามข้อบังคับกฎระเบียบโครงสร้างเหล่านั้น ส่วนด้านการวางแผน ด้านการวิเคราะห์ปัญหา และด้านการประเมินและติดตามผลการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เพราะสมาชิกส่วนใหญ่นั้นให้ความไว้วางใจในผู้นำและคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำ ที่สามารถวางแผนการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นที่พอใจของสมาชิก สอดคล้องกับ ปทุมทิพย์ มานโคกสูง และคณะ (2560) พบว่าพัฒนาการของระบบและกลไกการบริหารจัดการน้ำในอดีตไม่พบว่ามีระบบและกลไก ส่วนปัจจุบันมีระบบและกลไกคือ คณะกรรมการผู้ใช้น้ำเป็นผู้บริหารจัดการภายใต้การกำกับของชลประทานห้วยเหี้ยกสกจนคร และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายกับเกษตรกรในการจัดการน้ำพบว่า เกษตรกรผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในระดับร่วมประมุน้อย ร่วมคิณ้อยร่วมปฏิบัติปานกลางร่วมรับผลประโยชน์ในระดับมาก ส่วนภาคีภาครัฐคือชลประทานมีส่วนร่วมคิรร่วมประมุน้อยค่อนข้างมาก และร่วมติดตามประเมินผลระดับน้อยส่วนมาก คณะกรรมการผู้ใช้น้ำจะเป็นผู้บริหารจัดการโดยนำระเบียบกฎเกณฑ์หรือกติกาชุมชนที่ร่วมกันพัฒนามาใช้เพื่อการจัดการน้ำเพื่อพืชเกษตรฤดูแล้ง

และการศึกษาของ วีระชัย จิตรบรรเทา (2551) พบว่า การที่จะให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชลประทานให้อยู่ในระดับมากและระดับมากที่สุด มีจุดเริ่มต้นมาจากปัจจัยต่างๆ ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการน้ำ ด้านการบริหารจัดการระบบชลประทาน ด้านบทบาทผู้นำ และด้านแรงจูงใจ ดังนั้น ทางภาครัฐโดยเฉพาะกรมชลประทาน ควรจะให้ความสนใจในการมีส่วนร่วมของเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำให้มากขึ้นกว่าเดิม ควรมีการสร้างแรงจูงใจการบริหารจัดการชลประทาน

ให้แก่เจ้าหน้าที่ชลประทาน และเกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยสร้างจิตสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญ
ของทรัพยากรน้ำ ให้เห็นถึงประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วม

2.2 ปัจจัยความสำเร็จการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

จากผลการศึกษาพบว่าปัจจัยความสำเร็จการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของ
สมาชิกฝ่ายร้องเรียน ประกอบด้วย 2 ปัจจัย ดังนี้

2.2.1 ปัจจัยความสำเร็จจากภายใน ได้แก่ เกษตรกรสมาชิก เข้าใจและตระหนักถึง
ปัญหา ทำให้เกิดความร่วมมือในการบริหารจัดการน้ำ เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และเคารพ
กฎระเบียบข้อบังคับ ปรับเปลี่ยนการผลิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์น้ำในแต่ละช่วง ผู้นำมีความ
กระตือรือร้น เสียสละ ซื่อสัตย์ มีต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม ประสพการณ์และทักษะด้านการเกษตร
เป็นที่ยอมรับ เชื้อเครือและศรัทธาของเกษตรกร ส่งผลให้การบริหารจัดการน้ำของกลุ่มได้รับการพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง มีการทำกิจกรรมด้านการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่และสถานการณ์ของทรัพยากรน้ำ
สืบทอดและดำรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม รวมถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในช่วงเวลา
และสถานการณ์ต่างๆ มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ มีกองทุนเพื่อการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่
โดยเฉพาะกฎระเบียบข้อบังคับมีรูปแบบเป็นแนวทางการปฏิบัติ มีการกำหนดบทลงโทษอย่างละเอียด
และชัดเจน พร้อมทั้งการปรับปรุงให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันมีความทันสมัย เป็นที่รับรู้ของสมาชิก
อย่างชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยทั่วกัน สอดคล้องกับ สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2556)
พบว่า การจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนในกลุ่มน้ำวังที่ประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย การมีผู้นำชุมชน
ที่เข้มแข็ง การมีการรวมกลุ่มรับผิดชอบเพื่อเป็นกลไกในการทำงาน การได้รับการเรียนรู้และประสบการณ์
เพิ่มเติมของชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
และการจัดกิจกรรมการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

2.2.2 ปัจจัยความสำเร็จจากภายนอก ได้แก่ การส่งเสริมและการสนับสนุนจาก
หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่สนับสนุนด้านองค์ความรู้ ทุน งบประมาณ หรือทรัพยากร
เพื่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาองค์ความรู้ เพื่อเพิ่ม
ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ระบบข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบาย
ยุทธศาสตร์ กำหนดกฎระเบียบ วางแผน และดำเนินการต่างๆ การความขัดแย้ง เพื่อการจัดการน้ำ
อย่างเหมาะสมและยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2553) พบว่า การ
จัดการทรัพยากรน้ำต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มน้ำ
แม่กลอง จำเป็นต้องมีหน่วยงานองค์กรและภาคที่เกี่ยวข้อง ควรเข้ามามีส่วนในการคลี่คลายและ
แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งการสนับสนุนจากภายนอกในเรื่องที่เกินศักยภาพของชุมชนใน
การจัดการ

2.3 แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

2.3.1 แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลไกคณะทำงานร่วมระหว่างกลุ่ม/ชุมชน การจัดทำแผนการทำงานร่วมกันในพื้นที่ใกล้เคียงที่ใช้แหล่งน้ำร่วมกัน และขยายผลสู่ชุมชนอื่นรวมกันเป็นเครือข่าย โดยมีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนการทำงาน การจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเสริมทรัพยากรและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกัน

2.3.2 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการน้ำเพื่อ

การเกษตร การปลูกฝังให้มีความตระหนักรู้และเข้าใจในด้านทรัพยากรน้ำ ร่วมกันประเมินผลและรับผิชอบร่วมกัน การสร้างความตระหนักให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่าและความสำคัญของน้ำ และการมีส่วนร่วมควรส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับจารีตประเพณีให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งประเพณีและความเชื่อเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือทำให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่สามัคคี การใช้กิจกรรมวันสำคัญในการรณรงค์เสริมสร้างและพัฒนา เช่น การสร้างฝายในวันสำคัญ กิจกรรมจิตอาสาการเก็บผักตบชวาในวันแม่ การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การบวชป่าวันสำคัญทางศาสนา การปลูกต้นไม้ในวันเกิด เป็นต้น

การศึกษาของ สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2553) พบว่าในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานให้มีประสิทธิภาพ ควรสร้างกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบผสมผสานให้กับภาคประชาชน เพื่อเข้ามาทำงานเชื่อมโยงกับกลไกคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่กลองเดิมที่มีอยู่ และนอกจากนี้ยังได้ให้ข้อเสนอแนะการสร้างการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานของกรมทรัพยากรน้ำ คือ ร่วมกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ร่วมจัดทำแผนยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดแผนงานที่สอดคล้องกับความต้องการ และบริบทพื้นที่ และเป็นการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพเป็นธรรมและโปร่งใส กำหนดปฏิทินการทำงานร่วมกันกำหนดวิธีการปฏิบัติ และขั้นตอนการดำเนินงานร่วมกัน เรียนรู้ และสรุปบทเรียนเพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนางานร่วมกัน การเฝ้าระวังและกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำร่วมกัน การสร้างความเข้าใจและปลูกฝังจิตสำนึกการจัดการทรัพยากรน้ำร่วมกัน การพัฒนาแนวทางการสื่อสาร การออกตรวจตราเฝ้าระวัง การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา

2.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเพื่อการเกษตรของสมาชิกฝ่ายร้อง

หิน บ้านดอนเงิน ตำบลออย อำเภอบึง จังหวัดพะเยา จากการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.4.1 กลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรมีปัญหาสภาพน้ำหรือสถานการณ์ต่างๆ ไม่เป็นไปตามแผนที่กำหนด เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง และแหล่งน้ำต้นทุนที่มีปริมาณน้ำค่อนข้างจำกัด ปริมาณน้ำที่มีไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนการเพาะปลูกทั่วทั้งพื้นที่ ปัญหาขาดข้อมูลและองค์ความรู้

อย่างเพียงพอ ให้ผู้มีส่วนได้เสียใช้ตัดสินใจบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ ปัญหาการวางแผนการส่งน้ำไม่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเป็นจริง เป็นผลมาจากทางกลุ่มยังขาดในเรื่องของการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์สถานการณ์ และวางแผนการใช้น้ำให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการทำการเกษตรในพื้นที่ของสมาชิกได้อย่างทั่วถึง

2.4.2 คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรล้วนแต่เป็นผู้สูงอายุ บางครั้งทำให้การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเกิดความล่าช้า หรือต้องอาศัยผู้นำในชุมชนซึ่งบางครั้งการให้ข้อมูลต่างๆ อาจคลาดเคลื่อนได้

2.4.3 ในการจัดสรรน้ำต้องอาศัยประสบการณ์ส่วนตัวของคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำ โดยจะใช้เครื่องมือตามแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่มีเครื่องมือที่วัดปริมาณน้ำที่แน่นอน ทำให้เกิดปัญหาในการจัดสรรน้ำ ไม่ทั่วถึงได้

2.4.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกฝ่ายร้องเรียน บ้านคอนเงินในด้านการวางแผน การแก้ไขปัญหา และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรยังอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญที่สมาชิกควรมีส่วนร่วมให้มากกว่านี้ จะทำให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนจัดการน้ำ ร่วมเสนอปัญหาข้อบกพร่องที่เป็นอุปสรรคเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำเพื่อการเกษตร การร่วมประชุมเพื่อสรุปปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในรอบปีการเพาะปลูก เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรฝ่ายร้องเรียน บ้านคอนเงิน ตำบลลอย อำเภอบึง จังหวัดพะเยา

1) คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ควรมีการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานระดับพื้นที่ให้เป็นปัจจุบัน เพื่อใช้ในการประกอบการตัดสินใจในการวางแผนการดำเนินงาน และเพื่อให้การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) ควรมีการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ของทรัพยากรน้ำตลอดจนแหล่งน้ำในพื้นที่ เพื่อตอบสนองต่อการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และเป็นแนวทางให้สมาชิกสามารถเตรียมรับมือกับสถานการณ์น้ำหรือภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง ที่อาจเกิดขึ้นได้

3) ควรมีแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนและสอดคล้องกับกิจกรรมด้านการเกษตรของสมาชิกในพื้นที่ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อขอรับสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หากมีการจัดสรรงบประมาณดำเนินงานที่ทางกลุ่มสามารถดำเนินการได้

4) ในการบริหารจัดการควรมีสวัสดิการเป็นแรงจูงใจให้กับคณะกรรมการเพื่อที่จะได้มีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ในการดำเนินงานของกลุ่ม

5) ควรมีผู้ทำหน้าที่ประสานงานในด้านข้อมูลต่างๆ กับภาคีเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ในระดับต่างๆ เพื่อช่วยผลักดันให้การดำเนินกิจกรรมและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรของกลุ่ม เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

6) สร้างความเข้มแข็ง กลไกการขับเคลื่อนโดยการพัฒนาผู้นำและสมาชิก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ให้มีบทบาทในการบริหารจัดการกลุ่ม มากยิ่งขึ้น

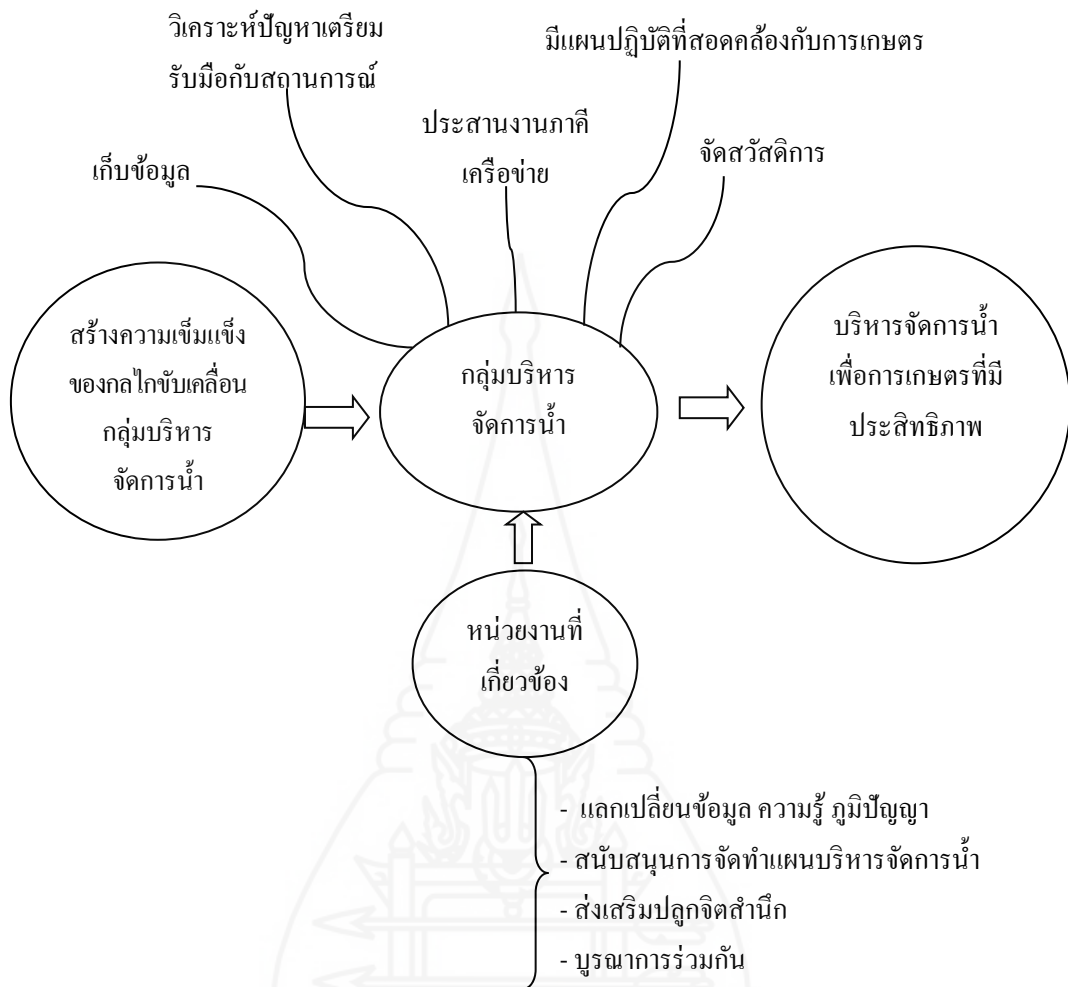
3.1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานทางราชการ

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ เพื่อที่จะได้ขยายผลไปยังชุมชนหรือกลุ่มบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอื่นๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้หรือปรับปรุงการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จได้

2) สนับสนุนให้มีการจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่ใช้แหล่งน้ำหรือทรัพยากรน้ำร่วมกัน เพื่อร่วมกันวางแผนการจัดสรรน้ำอย่างเป็นธรรมในแต่ละชุมชน

3) ส่งเสริมปลูกจิตสำนึกการมีส่วนร่วมการสร้างจิตอาสาให้เกิดการทำงานร่วมกันเพื่อจัดการทรัพยากรน้ำและทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องในชุมชน

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการบูรณาการร่วมกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามศักยภาพและความพร้อมที่มีในด้านต่างๆ เช่น สนับสนุนงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้มีความยั่งยืนทั้งระบบ โดยมีข้อเสนอแนะ ดังภาพที่ 5.1 ดังนี้

ภาพที่ 5.1 สรุปข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการวิจัยในเรื่อง การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรจากการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยยังคงมีการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นและประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

3.2.2 ควรมีการวิจัยในเรื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อลดการขัดแย้งในการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นธรรม เพราะทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยหลักในการผลิตด้านการเกษตรในฤดูกาลผลิตบางครั้งเกิดความขัดแย้ง เรื่อง แ่งชิงน้ำ เพื่อการเพาะปลูก และมีแนวโน้มที่มากขึ้นในทุกปี ควรหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้